

CHRISTOPH RANSMAYR

Kaprun

AVAGY EGY FAL FELÉPÍTÉSE

Halovány, páni ének volt. Ha a hegyek elcsitultak, a szellőkések gyengébbek lettek a görgeteglejtők és sziklameredélyek felett, a magasba kúszó ködfal pedig a limbergi nagyépítkezés robaját is messzi morajjá tompította, olyankor hallani lehetett ezt az éneket. A patkányok halálsikolya volt. Lucskosan, csapzottan, fekete csapatokban másztak elő a Vízés-lapos munkástáborának romjai, a sziklába robbantott latrinák, szemétködrök és tárnák közül, hogy menekülni próbáljanak az ár elől. Mondják, hogy egy sziklasüveget, egy napról napra zsugorodó szigetet heteken át megszállva tartottak, onnan fütyülték és rikoltották rémületüket a már elérhetetlen part felé, kúsztak egyre magasabbra, harcoltak fogyatkozó menedékük minden támaszáért, míg végül egymásnak estek. Az ár lassan és zavarosan emelkedett a nyomukban. A gleccservíz kitöltött minden árkot és üreget, behatolt az alpesi völgy minden egyes redőjébe, magával vitte a gazdátlan hulladékfát, a gerendákat és állványrészeket, és maga alá temetett mindent, amit nem bírt felemelni. Ezerhatszáz méterrel a tenger szintje és magasán Kaprun felett nyugodtan, lomhán emelkedett a limbergi víztározó tükre, emelkedett, míg végül elárasztotta a patkányok menedékét, és tisztára mosta a követ.

Szó se róla, ez a pusztulás csak marginális kép a három nagy kapruni duzzasztófal építésének történetéből, epizód 1949–50-ból, az első, limbergi duzzasztás idejéből, és semmi azokhoz a tragédiákhoz és diadalokhoz képest, amelyeket a glockner-kapruni vízerőmű Magas-Tauerek-szerte elszórt egységeinek építése közben gyászoltak és ünnepeltek. A patkányok pusztulásának emlékezete mégsem hiányzik a falak tervezőinek és megszervezőinek szinte egyetlen beszámolójából és tanúvallomásából sem. Hol csúfondárosan kiszínezve, hol meg szikár-apokaliptikus példázatként, ez a pusztulás újra meg újra felbukkant a hagyományban. Egy katasztrófa puszta karikatúrájaként talán minden más képnél alkalmasabb volt ama rejtett félelem illusztrálására, amely szep-lőként tapad a duzzasztógáták látványához – a félelem az árhullámtól, amely katedrális-magasán szökdecselne végig a Kapruni-völgy hosszú lépcsőfokain, ha a limburgi zárógát átszakadna. A hatalmas hullám – egy a százhoz léptékű modelleken régesrég elpróbálták az „elképzelhetlent” is – húsz percen belül elérne a völgykijáratnál fekvő faluig, átsöpörne rajta, majd kizúdulna a Salzach-völgybe, és nem hagyyna hátra mást, mint hordalékot meg egy hatalmas posványt.

Kaprunban azonban állítólag már jó ideje nem fél senki. A három évtized alatt, amely a kapruni völgyzárók megkoronázása óta eltelt – a 120 méter magas és 357 méter hosszú limbergi a Vízés-lapos duzzasztótavát tartja, míg a hasonlóan tekintélyes, egymástól egy sziklakúp által elválasztott droseni és mooseri zárófal a völgy legmagasabb és legutolsó nyúlványában, kétezer méteren fekvő mooser-laposi duzzasztótavat kényszeríti a gleccserek alá –, szóval az inklinátorok, teleforméterek, gyűjtőharangok, klinométerek, szintmérők és ingák, a gátakba falazott ellenőrző berendezések százai egyetlen olyan értéket sem mutattak ez alatt a három évtized alatt, amely igazolta

volna a félelmet, netán riadót váltott volna ki. Ha mindmáig nyolc szirénás autó áll készenlétben az elképzelt pillanatára, ha a leheni körzet egyik rétjén, az árhullám számára elérhetetlenül mindmáig karban tartanak egy fehérre meszelt házikót, amely e bizonyos pillanatban hídfőállásként szolgálhat a polgármester és a végrehajtó-bizottság számára, s végül, ha az árhullám-riadót is mind a mai napig rendszeresen elgyakorolják, ez csak előírás és rutin. A Kapruni-völgyben ugyanolyan nagy a technika-ba vetett bizalom, mint a duzzasztófalak maguk: a riadógyakorlatokba csak néhány beavatottat vonnak be, a szirénákat próbaképp sem szólaltatják meg – egyetlen hang se nyugtalanítsa a turistákat –, a település képéből pedig régesrég eltűntek a vész esetén követendő magatartás eligazító táblái. A szükséges útmutatásokat diszkrét röpcédulára nyomtatták és szétküldték a kapruni háztartásoknak. Ma ott sárgulnak. Ez minden. A völgyben teljes a nyugalom.

A komor falak mögött, szép hegyvonulatoktól közrefogva és kőmezőktől meg legelőktől szegélyezve tükörsimán pihen a két duzzasztótó, idegenforgalmi attrakcióhoz, olyan díszhez hasonlatosan, amit csak a játék kedvéért illesztettek az őskőzetbe. Messze a tavak alatt pedig a virágzó falu, Kaprun, amely a vízerőmű építéstörténete mentén vált tehetőssé és naggyá. Valaha a hegyi kalauzok falva volt, pompás völgyeiről és háromezreseiről híres, és alig hétszázan lakták, míg aztán jöttek a földgépek, mérnökök és munkások, és előbb hatalmas felvonulási területté, majd takaros idegenforgalmi színhellyé alakították át a települést.

A mai Kaprun – mondja Helmut Biechl polgármester az irodájában, mialatt odakint hideg augusztusi eső záporoz – úgyszólván az erőmű építésének következménye, kísérőjelenség. Miként tizenkilenc községi tanácsosa közül kilenc, ő maga is a vízerőmű alkalmazottja, géplakatos Raurisból, aki csak a gátépítés miatt került Kaprunba, hogy azután nyolcszáz másik munkáshoz hasonlóan itt telepedjen le. Kaprun ma már több mint 2700 lakost számlál, a hegyikalauz-falu képe régesrég eltűnt, cserébe tizenhárom szállodát, kilenc fogadót, 65 félpanziót, kilenc panziót, 75 fizető-vendéglátó szobákkal rendelkező házat és 31 üdülőházat tartanak nyilván. Jól megy a bolt. A természet felett aratott győzelem, a technika diadala, amelyről az építkezés éveiben annyit írtak és beszéltek, olyan teljesnek és totálisnak bizonyult, hogy most már el is lehetne felejteni – ha nem volna az évi több százezer turista, akit siklóval és drótkötélpályákon, alagutakban tovaördülő autóbuszokkal, liftekkel, libegőkkel és mindenfajta, valaha építőanyag-szállításra használt eszközzel vonszolnak, emelnek, visznek és húznak a hegységen át. A völgyzárógátak építőinek hagyatéka végül nem csak a két nagy duzzasztótavat foglalta magában meg egy harmadik, kisebb, a Nagy-Glockner mellett, a Pasterzen-gleccser nyelvénél fekvő víztározót, nem csak két gépházat évi max. hétszázmillió kilowattóra energiakapacitással, s nem is csak a terelőtárnák és lavinaakadályok szerteágazó rendszerét, de ugyanígy magában foglalta Kaprun megközelíthetlenségének a végét is – idill a technika hatványán.

Amint a II. köztársaság legtöbb idilljének, ennek is olyan története van, amelynek egyes szakaszait váltakozó emlékezőképességgel őrizte meg az osztrák nemzeti tudat: a húszas és harminčas évekre, az első koncepciók és a Württembergi Elektromos Társaság meg a Berliini Általános Elektromos Társaság nevéhez fűződő, ugyanolyan becsvágyó, mint amennyire kivitelezhetetlen nagyermű-tervek éveire, a technikusokra, akik egy minden nagy iránt, így logikusan a nagynémet eszme iránt is rajongó salzburgi tartományfőnök megbízásából, alpesi tapasztalatok híján tették meg az első lépéseket, a teljesség kedvéért és különösebb nehézség nélkül emlékeznek az emberek.

Az építkezés első, komor szakaszára, a háború éveire a pontosság kedvéért nem emlékeznek – elvégre az, Isten a megmondhatója, nagynémet, nem pedig osztrák korszak volt, ráadásul a falu szélére meg a hegyi legelőkre épített fogoly- és kényszermunkás-lágerek korszaka, a névtelen halottak és a Salzach mellé ástott munkás-tömegsír ideje. Annak idején szekérszám takarították el a hullákat az építkezésről, mondja Josef Mitteregger oberlehenhofi gazda és panziótulajdonos, és leállít a fűbe egy vödör frissen szedett cseresznyét. A mellett a kulimunka meg a napi egy tányér káposztaleves mellett nem csoda, hogy hullottak az emberek. De hát a háború egy kapruni lágerben sem festett másképp, mint egy oroszban vagy máshol.

Tiszta, sőt fényes, büszkén mutogatott, újra meg újra letisztogatott és tovább örökített képeket csak a háború utáni idők építési krónikája tartalmaz, minduntalan ezt tekintenek az igazinak. „Kaprun modern mítoszként szolgál Ausztriának” – olvasható a völgyzárógát-építésnek szentelt hősrégenyek egyikében, amelyek – mint a *Kaprun felett*, *A kapruni férfiak* vagy *Kaprun – a megzabolázott természet* – kötetenként öt schilling kölcsönzési díj ellenében mindmáig hozzáférhetők Kaprun kis községi könyvtárában; Kaprun „...egyszerre fogant fiatal II. köztársaságunkkal. Születése egyúttal Ausztria újjászületése is volt.” Am a regényekbe ragasztott kölcsönzőcédulák csak az újjáépítési mítosz iránti érdeklődés fogyatkozását dokumentálják; évente és könyvenként két-három olvasó van bejegyezve rájuk. Esős napokon beül egy-egy idegen az olvasóterembe, mondja a könyvtár vezetője.

Jómagam annak a 140 csapadékos napnak az egyikén közeledem Kaprun megfakult mítoszához, amelyet 98 hótakarós és 128 fagyos nap mellett nevez meg évi átlagként a település statisztikája. Hideg augusztusi kedd, a duzzasztótavak feletti meredek lejtőket hó borítja, s a 220 000 voltos, a szabad ég keskeny sávját csikozó vezetékek zizegése úgy hallatszik, mint egy nagy rovar szárnyverdesése.

A gátépítés? A gépházak építése? Kaprun átalakulása? – Ez mind a Rainernak való kérdés, mondja Endleitner községjegyző az íróasztalán át; erről a Gottfried Rainer tud a legjobban felvilágosítást adni. Az részt vett benne.

Gottfried Rainer, az utolsó a falu öreg hegyikalauzai közül, ül egy sötét fából épült és „múzeum” felirattal ellátott kis ház szobájában, és cirbolyafából oroszlánt farag. A múzeum egy szétszedett és újra összerakott alpesi ház, és Kaprun megannyi új épülete között elveszítettnek és olyan korszerűtlennek hat, mint a gátépítés történetét firtató kérdések. Hol van az már, mondja Rainer, és faragókésével faloknikat vág az oroszlán szeméből, ez már itt senkit nem érdekel. Ugy van, ő maga az elsőtől az utolsó malteres vödörig részt vett abban a nagy munkában – előbb mint hegyi kalauz a mérnököknek meg az uraságoknak, aztán mint földmérő és rajzoló, mint betonozó, mint vájár a tárnákban, vontatóként pedig a kiobbantott követ cipelte ki az aknákból – akár a barom, úgy él az ember ott a tárnákban. Pedig neki, minden por meg füst meg sár ellenére ott benn a hegy gyomrában mindig volt a fejében még valamilyen zene is, és három indulót is kigondolt az éjjeli műszak évei alatt. Ha szabadnapokon hazajött, a feleségének úgy kellett üvöltöznie vele, mint egy bolonddal, annyira süket volt a robbantások dőrejétől. De az indulókat, azokat papírra vetette, és szárnykürtön el is játszotta; a legszebbiket a három közül, a *Kapruni indulót* még ma is rendszeresen előadja a fúvószenekar.

Nem, Gottfried Rainer most már nemigen fog fölmenni gátakhoz, sem át a gleccsereken. Volt neki vesződése odafenn épp elég, hegyi kalauzként mennyi, de mennyi városi hölgyet meg urat átvitt a gerinceken és gleccsereken, másoknak meg, akik lezuhantak, lavina alá kerültek vagy beestek a jégbe, vitte le a völgybe a tetemét. Mi ke-

resnivalója volna még a gátkoszorúkon, vénembernek a turisták tömegében? Ott fenn most már sok a látnivaló, tennivaló meg semmi. Azonkívül meg Gottfried Rainernak régesrég fejében a hegység, az összes meredély, hegyvonalat és magasvölgy úgy, amilyenek azelőtt voltak, hogy a duzzasztótavak elárasztották őket – az Orgler-menedékház, a szép hotel a Mooser-lapason, ahonnan nyáron a kirándulók útnak indultak a gleccserekhez; elsüllyedt valamennyi. Az első duzzasztás idején, 1949-ben a Vízesés-lapason, öt évvel később pedig a Mooser-lapason még azt is megengedték, ami egyébként a hegyek elleni merényletnek számít – a pusztulásra ítélt rétekről gyökerestül ki lehetett ásni és el lehetett vinni a tárnicsot, havasszépét és az összes havasi gyopárt.

Gottfried Rainer magát is kiásta és eltávolította onnan. Dehogynem, a kapruni áramon sok múltott, sok múlik ma is. És azt se lehet mondani, hogy a duzzasztótavak nem tetszenének neki; szép időben és ősszel, teljes feltöltés idején nagyon szépen mutatnak, a tavaszi, a turbinák téli csúcsrajáratásától kiürített víztározókat meg amúgy se igen látja senki; nem látják a kietlen, sűrű görgeteglejtőket, amelyek aljáról aztán lassanként újra előbukkannak a barakktábor, az Orgler-menedékház romjai és mindaz, ami elsüllyedt. Nem, jó ez úgy, ahogy van; csak hát – az ő helye, Gottfried Rainer helye most már itt van, a múzeumban. Itt őrzik és ápolják egy letűnt kultúra használati tárgyait – kaszanyeleket, sarlókat, hordkereteket, nyúzókéseket, hócipőket, a régi toronyóra kovácsolt szerkezetét, a falon pedig a gátépítés nagyméretű, bekeretezett fényképeit – a vérverejték galériáját.

Ha látogatók jönnek, idegenek, Rainer félrerakja faragószerszámát, fogja mutatópálcáját, és magyarázva képtől képig, emléktől emlékig lépdél. Itt például, ez a kövér, sugárzó képű egyenruhás úr, ez Hermann Göring vezértábornagy a főlépcső gépházának első ásóvágásánál. Ez 1938-ban volt. Májusban. Nagy ünnep volt – Zell am See és Kaprun között sok ezer heilhitlerre lendült kéz, aztán a beszédek, tiszteletadások, sok-sok zene meg a nagy ebéd az Orgler-fogadóban. Kaprunban addigra már senki nem hitt az erőműben: a szénipar intrikái, végül pedig a világgazdasági válság rég elsöpörték a huszas és a korai harmincas évek mértéktelen terveit. A hegyekben mindössze néhány vitatott kísérleti építmény hevert gazdátlanul – például a függőcsatorna a Wieblingi-gleccser alatt, egy soha meg nem épült, 1200 kilométer hosszú csatornarendszer nevével szembe fordított rövid próbaszakasza, amely tetőeresz módjára írta volna körül a Magas-Tauereket, és a hegyek összes vizét a duzzasztótavakba vezette volna. Na jó. És akkor jött Göring úr – Ausztria a csatlakozáspárti osztrákok ujjongásának közepette éppen akkor olvadt be a III. birodalomba –, Göring úr pedig széjjelharsogta a pinzgau kalpagok felett, hogy mostantól vége az osztrák slamposágnak és szépelgésnek, most végre elkezdődik a nagy munka, aztán Kaprun és Köttingseinöden között kiemelt néhány lapát savanyú földet. „A porosz azt mondja, építkezés lesz! Szegény Kapruni-völgy!” – olvasható erről a napról a plébániai krónikában. A faluban azonban a plébánost meg néhány parasztot kivéve, akik a kocsmasztal mellől tiltakoztak a legelők tönkretétele ellen, elégedettek voltak az emberek. Elvégre munkahelyeket ígértek, gazdasági fellendülést és a Führer hálóját. Az első ásóvágás helyén, a köttingseinödeni úton ma gépház ugyan nem áll, hanem csak az Erika panzió, az erőmű a völgyben beljebb épült meg – de az első lépést, ezen már nincs mit tagadni, mégiscsak ez a Göring úr tette meg. Kaprunban tehát még a II. világháború kirobbantása előtt megindult egy másik háború, a hegyek elleni: utakat kellett építeni az abszolút járhatatlanságba, hidakat verni, alagutakat robbantani, síneket átrakni, aztán több tucat csillepálya drótköteleivel be kellett varrni a szakadékokat is.

Gottfried Rainer annak idején segítette kimérni a vadont, kitűzte a tervezett alagút útvonalát, és látta, amint a súlyosan felmálházott pinzgauai lovak karavánjai vonultak fel a gleccserek közé. Sajnálta szegény párákat; a túlsúly alatt habzó pofával majdnem minden nap kimúlt valamelyik. De aztán jött a háború, jöttek a foglyok, és a döglött lovaknál jóval több sajnálnivaló akadt. Barakkok, mindenféle barakkok álltak – ott is, ahol ma a Café Nindl áll, amelyekben néptáncestéken tolonganak a turisták; ott is, ahol ma a munkástelepülés és a transzformátortelep van, meg a Salzachnál, a Vizesés-laposton; a Zeferet-réten...; a barakkok madárfészkekhez hasonlatosan tapadtak még azokra a meredek hegyoldalakra is, amelyekre csak alpesi felszereléssel lehetett átkelni. Csúcsüzem idején, a néhány hómentes hónapban három-négyezer, az „ellenséges országokból” ide vezérelt munkás törte magát a nyaktörő és makrancos tájhoz újra meg újra hozzáigazítandó tervek megvalósításáért, megteremtve a későbbi gátépítés feltételeit. Sokan közülük a lavinák alatt lelték halálukat, amelyeket a hegység küldött önnön védelmére, a kőomlások és földcsuszamlások alatt, a víztárókban, a kimerülésben és a háború éveinek könyörtelenségében. Hányan haltak meg? Gottfried Rainer már nem emlékezik; komoly számvetésre csak a háború után került sor, amikor az államosítási törvény a Tauernkraftwerke AG-t tette meg új építetővé. A korai idők névtelen halottairól csak kivételes esetben beszélnek Kaprunban. Talán százan lehetnek, mondják olyankor emezek; legalább négyszázan, mondják mások. Legalább négyszázan, így mondja Hippolyt Ennsmann is, aki annak idején fogadós volt, később bányászként és csillepálya-kezelőként dolgozott a gátépítésen, most pedig nyugdíjasként él a kapruni munkástelep közelében.

Az építkezés első esztendeire csak egy eldugott emlékmű emlékeztet a falutól a kapruni vár romjához vezető út oldalában. A turistabarát eligazító táblák sűrű bokrai a falu útkeresztesződéseiben azonban nem tartalmaznak utalást erre a mementóra: az oda vezető út olyan keskeny, hogy a jövevény válla a bozótot súrolja. Kicsiny, zöld zsáktutca, amelynek végén ott magasodik a szégyenfolt, a *ruszki-emlékmű*. A több méter magas obeliszket „Hadi emlékhely – a rongálást a törvény bünteti” feliratú figyelmeztető tábla védi, és kalapács, sarló meg ötágú csillag koronázza meg. Magányában zavartalanul őrzi a szerencsétlenek emlékét, akik tetemét a Salzach mellé ásott tömegsír-ból kellett exhumálni, majd ez alá a kő alá újra eltemetni. A cirill felirathoz az obeliszek elülső oldalán kényelmetlenül és sértetlenül csatlakozik a német fordítás:

*Itt nyugszik 87 szovjet állampolgár
igába hajtották őket a fasiszta német megszállók
meghaltak távol a hazától*

Kaprunban hiába tiltakoztak ez ellen az emlékmű ellen, és alighanem csak amiatt áll ott, mert a perzsa sah mellett a legelőkelőbb völgyzárógát-látogatók egyike, Nyikita Hruscsov így akarta. És a lengyelek, a csehek, a jugoszlávok meg az összes többi kényszermunkás? Azoknak nincs emlékműjük, mondja Gottfried Rainer. A mai napra végére ért a magyarázatoknak, végére a galériájának. Rainer végigkalauzolt a képek előtt, amelyek egy völgyoszorosba ékelt felhőkarcoló-város látképeire hasonlítottak – a félkész limbergi gát képei voltak, amelyet toronyszerű, egymástól keskeny vájatokkal elválasztott blokkonként húztak fel. Ezeken a hűtőréseken át tudott távozni a megkötő beton hője, és hideg napokon gőzfelhők álltak a növekvő fal felett. Láthattam ezeket a felhőket is. Rainer mesélt a megannyi, kizárólag ehhez az építkezéshez készült találmányról, az új-

fajta betonozási és robbantási technikákról, a zseniális statikai megoldásokról, és megmutatta nekem a munkástábor elhelyezkedését a hegységben; a hófúttá, majd porlepte és újra hó-befúttá szállások képeit; a kőomlások okozta pusztítások és lavinacsapások képeit, amelyek újra meg újra romoktól meredező nyiladékokat hasogattak a felvonulási területek létesítményeibe és rendjébe, és tovább tödötték a halottak névsorát.

Es Rainer megmutatta nekem egy hős képét is, balról a negyedik volt egy tárna szájnnyílása előtt pózoló munkáscsoportban. Ez a férfi, aki „a Tauerek bivalyaként” vonult be a gátépítés történetébe, mindenki másnál többet tett azért, hogy Kaprunban a háború után minden jól végződjön; Ernst Rotternek hívták – ő volt a főmérnök és az úr a völgy és a hegység valamennyi építési területe felett. Mert a háború utáni első időkben, amikor lassanként nyilvánossá vált a történetek miatti iszonyat, Kaprunban is megállt az élet. A Vízesés-lapason még 1945 nyarán megrepedt a segédgát, amely lehetővé tette az erőmű ideiglenes üzemeltetését; pedig az árhullám nem volt nagy, egymillió köbméter víz, semmi ahhoz a több mint 170 millió köbméterhez képest, ami ma a duzzasztótavakban áll – de ez is elég volt ahhoz, hogy a limbergi építkezés területét egyetlen rommezővé változtassa. Ami a maradványokból még használható volt, szét-szerelték, ellopták és eltüntették a nélkülözés idejének feketekezeskedelemre használt hegyi ösvényein, míg nem az amerikai megszállók halálbüntetéssel fenyegettek magas-hegyi zsákmányuk fosztogatásáért.

1946-ban, a megszállók és az ártatlanságával elfoglalt Ausztria közötti hosszas tárgyalások után újra hozzáláttak a munkához – eleinte kaotikusan, rendszertelenül és nem túl sok reménnyel: nemigen volt munkaeszköz, nemigen volt élelem, nem volt se építőanyag, se ruházat, se szállás, volt viszont sok-sok gyászoló. A régi építésvezetőség eltűnt a salzburg-glasenbachi átnevelő táborban, a kényszermunkások hazatértek – önként meg ki a csuda jött fel azokban az időkben a Magas-Tauerek kietlenségébe? A Kapruni-völgyben lassan, nagyon lassan és minden foglalkoztatási tervtől lemaradva állt csak össze az új munkáscsapat: hadifogoly osztrákok amerikai felügyelet alatt, mellettük szabad osztrák munkások – hazatértek, hontalanok, kibombáztottak, kitelepítettek és menekültek; a III. birodalom pincéiből és koncentrációtáboraiából kiszabadított kommunisták és szociáldemokraták, mellettük az immár ugyancsak kényszermunkára ítélt náci; az egyes csoportok különböző táborokban laktak, csak a közös munka és a sok esetben töretlen ellenségesség kötötte össze őket. Aztán megérkeztek az új, a náccal való cinkosság minden gyanúja felett álló mérnökök is; mindenekelőtt egy karizmatikus alak – Rotter.

Gottfried Rainer búcsúzóul megmutatja nekem az utat: a főutcán csak egy fákkal sűrűn benőtt kertre kell ügyelnem, a Rotterék házát az utcáról alig lehet látni, a főmérnök ma teljes visszavonultságban él a feleségével, legyenek udvarias és visszafogott, vannak napok, amikor a Tauerek bivalya senkit nem akar látni.

A tiroli Ernst Rotter 1947-ben vette át a Glockner-Kapruni vízerőmű valamennyi építkezésének irányítását, majd létre hozott valamit, ami a II. köztársaság további történetének vázlatául szolgálhatott: a több mint tizenötezer munkást, aki vezetése alatt 1955-ig, az utolsó völgyzáró megkoronázásáig verejtékezett, maradéktalanul ugyan nem békítette ki egymással Rotter, tökéletes szervezéssel, igazgatással és egyszerű műszaki megoldásokkal azonban megteremtette egy új osztrák identitás feltételeit. Az amerikai Marshall-segély, később pedig egy osztrák energiakötvény forrásaiból kiemelten jövedelmezett kapruni darabbérések fokozatosan az újjáépítés eszményi típusává váltak. A nemzet megigézve nézett fel legelső büszkeségére, a völgyzárók növekvő,

tragikus nagyságára, és minden újabb méterrel maga is tovább egyenesedett. Kaprun egyet jelentett Ausztriával. A nemzeti mítosz terepét kirajzolják már az újságcikkek özönének címei is, amelyek végigkísérték az építkezés történetének esztendeit, és csak jóval a vízerőmű befejezése után apadtak el az archívumok iratrendezőiben:

Kaprun névtelen hősei / Súlyos lavinakatasztrófa Kaprunban – 15 halott / Felejtethetlen csaták a gleccserek világában / Kaprun: visszatértek a nácik / Kaprun kőbe vajt hősi éneke – minden tárnakilométer két ember életébe került / A munka szimfóniája / Eddig 132 munkásnak kellett Kaprunért meghalnia / Segít a Marshall-terv / Gyűlölik és szeretik – a Tauerek bivalya / 1500 munkahelyet fenyeget a léépítés / Lezuhant egy ember a hegyi felvonóról / Kőomlás a Mooser-láposon – hat halott / Kaprun, a haramiák tanyája? / Csendőrök löttek le egy kapruni munkást / Üzemtanács-választás Kaprunban: család! / Kaprun és az igazság / Kaprun szégyene / Kaprun: ez történt a valóságban / És így tovább.

Ernst Rotter ma visszavonultan él a falu közepén. Ezeket a fákat – mondja Luise Rotter, az idős hölgy, aki kinyitotta nekem a kertkaput, és a fenyőfákra mutat, amelyek falként állják körül a vidéki házat –, ezeket a fákat ő ültette.

Azután sötét asztalnál idős férfi ül egy míves bútorral és életnagyságú szentszobrokkal berendezett szalonban; magas, dalia még mindig. Ernst Rotter nyolcvanhárom éves. Igen, szenved az öregségtől. Egy guttaütés sokat elvett az erejéből. A gátépítésre most már nem kell gondolnia. De a fejében még sok számadat megvan – nem csak köbméterek és statikai számítások, másfélék is. 71 000 levél íródott a magashegyi építkezéseken. A háború után pedig még 55 millió munkaórára volt szükség. Ez 6278 évet tesz ki. Ezeket a bútorokat itt szintén a kapruni munkásai készítették neki, csupa kézimunka, igazi művészet. A szobrokat, a gyászoló madonnát és a megfeszített Krisztust saját maga faragta. Az építkezéseken szigorú fegyelmet tartott. Könyörtelenséggel vádolták. Ő azonban soha nem követelt olyasmit, amit ne követelt volna meg magától is. Ez volt az ő törvénye. És a gátépítés nyolc éve alatt egyszer nem ment el nyaralni, soha nem hagyta ott Kaprun. Radikálisok, akár bal-, akár jobboldaliak, hadispekulánsok és nyomnyilák számára nem volt hely. A lázongókat meg a duhajkodókat sajátkezűleg verte ki a völgyből. Sztrájk nemigen volt. Elvégre a legtöbben nem csak a gátakat építették, de a saját életüket is. Ezt bizonyítják a szép házak odakinn. Az értekezleteket és megbeszéléseket, a hosszú vitákat gyűlölte. Sokat beszélt a szabad ég alatt, a munkások, a mérnökök előtt, s ilyenkor gyakran a hóba írta a magyarázatokat, számításokat és képleteket. Sokan áldozták életüket az erőműért. Csak a háború végétől a befejezésig ötvenketten haltak meg. A kapruni temetőben azelőtt külön sor volt ezeknek a munkásoknak; egy sor kőkeret kovácsoltvas keresztekkel. De aztán már senki nem törődött a sírokkal. Felszámolták őket. Most a háborús emlékmű mellett, a cédrusoknál áll egy márványkő, rajta 52 névvel és ezzel a felirattal: „Gyásszal és hálával emlékezünk rájuk és mindazokra, akik életüket veszítették az építkezésen.” A gátak, azok bírni fogják. Nem örökké. De túl fogják élni őt és még jó néhány nemzedéket.

Egy valamit már akkor is tudtam – mondja aztán Rotter, és kiteszi az asztalra a vendégnek járó ajándékot, a gátépítésről készült könyvet –, tudtam, hogy olyat, mint Kaprun, még egyszer nem élhetek át ebben az életben. Különös dolog, félúton lenni és tudni, hogy mindaz, ami eztán jön, már csak kisebb és jelentéktelenebb lehet. – Aztán ajánlást ír a könyvbe. Három szó az egész: „Volt egyszer rég.” Alájuk odakanyarítja a nevét.

(1985)

ADAMIK LAJOS fordítása